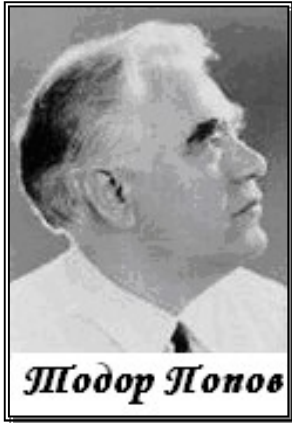

СПОМЕНИ ЗА КОМПОЗИТОРА ТОДОР ПОПОВ-МАЕСТРОТО

Цанка Койчева

В родния град Дряново имах възможност да се срещам и общувам с трима музикални дейци: Тодор Попов, Христо Недялков и Месру Мехмедов. Между тях най-близък ми беше големият български композитор Тодор Попов (1921-2000). Той бе не само мой съгражданин и съвременник, но и човек почти органически свързан с моя личен жизнен път и с творческото ми музикално развитие. Именно поради тази близост искам още в началото на разказа си да обясня, че като пиша за Тодор Попов, се налага да разказвам и за моя живот.

С Тодор учехме в единственото в града ни по наше време училище „Максим Райкович“, но не се познавахме, защото той беше в по-горен клас (беше две години по-голям от мен). Запознахме се по-късно, в онези далечни отминали години, когато аз, почти дете, гледах на света с учудени очи и душата ми беше изпълнена с идеалистични мечти и стремежи. Още преди това бях чувала впечатляващи разкази за него от приятели и познати. Те говореха, че той е много талантлив, но има труден характер - много е избухлив, сприхав и упорит до краен предел, това, което обикновените хора наричат „инат“. При него обаче това винаги е водило до положителни резултати, карало го е да преодолява много пречки по пътя към постигане на мечтата да стане голям музикант и композитор. Бях много учудена, когато научих куриозния случай - в първи клас (сега пети прогимназиален клас) малкият Тошо Попов проявява бунтарство, не иска да пее в час по пее. Не помагат и молбите на добрата му учителка Пенка Поптодорова. Сега си обяснявам, че това не е поради липса на музикалност, а напротив - той толкова е обичал музиката, че се е срамувал

да пее заради необработения си и некрасив момчешки глас. В този случай съзирам още и ироничната намеса на провидението, защото след десет години, като начинаещ композитор, той търси помощта на своята първоначална учителка. Пенка Поптодорова притежава феноменална музикална памет - знае повече от 150 народни песни. Композиторият я моли да му ги пее, изучава ги и ги записва. Оттогава обиква завинаги българската народна песен. Тя заема видно място в творчеството му.

В началните класове на училище, в „отделенията”, както тогава ги наричахме, той с голяма любов и интерес изучава всеки попаднал му музикален инструмент, събира музикални знания и умения, но още няма възможност да покаже постиженията си. Едва в прогимназията изненадва съучениците и учителите си, като им показва, че познава нотното писмо, че умее да свири на мандолина, китара, цигулка и акордеон. Проявява интерес и към пианото. Тласкан от желанието да направи нещо ново, да освежи скучния музикален живот в училище, той събира съучениците си и сформира прекрасен ученически хор. С него подготвя богати програми за бъдещите концерти на училището, изнасяни на сцената на старото читалище „Развитие”. При тези първи творчески прояви Тодор Попов показва своите най-характерни черти: вроденото си високо самочувствие и уменията да подчинява на творческата си воля не само съучениците си, но и своите учители, а по-късно и професорите от Музикалната академия в София.

След завършване на прогимназиалното си образование Тодор отива да учи в Търновската мъжка гимназия. Тук има голямото щастие да срещне човека, който пръв правилно оценява музикалния му талант. Това е Георги Стайков, гимназиален учител по музика, много добър музикант и цигулар. Той започва професионално да го обучава по цигулка и пиано, внушава му мисълта, че е длъжен да посвети живота си на музиката и преди всичко на композирането. Поради липса на средства (семейството му е бедно) младежът е принуден да напусне Търновската гимназия, без да я завърши. Завърнал се в родния град, той отдава силите си за развитието на

музикалния живот в училището и в града. Тогава в Дряново вече е създадено музикалното дружество „Гъдулка”. Към него е сформиран градски смесен хор, а и ученическият хор продължава да съществува. Младежът участва активно навсякъде, дори прави опити да обогати музикалния живот с нови инструментални състави като дуети, триа, квартети, малък струнен оркестър, да съчетае хор и оркестър – първите ансамбли в Дряново.

За първи път видях Тодор Попов при една случайна среща в училищния коридор. Беше със среден ръст, слаб и строен, стегнат в кръста на ученическата си куртка с широк колан. Имаше буйна черна коса и мъжествени, енергични черти на лицето, оживено от големи, засмени, малко насмешливи очи. Целият му облик покоряваше с духовното си излъчване. Напомняше ми удивително много за гениалния композитор Лудвиг ван Бетовен, чийто портрет пазах като светиня у дома в моята стая.

Налага се да спомена и нещо за моята скромна личност, по-специално за моето детство. Аз от малка много обичах да пея, имах хубав, звънлив глас, наследен от любимата ми майка. Поради това още в първи клас учителят ме избра да участвам в концерт, изнесен на сцената на читалище „Развитие”. Пях пред публиката по детски спокойно и уверено, без да знаая още какво е „сценичен страх”, от който по-късно много страдах. След този мой дебют после, в по-горните класове, учителите често ме избираха да пея на сцената. Прочух се като музикално надарена ученичка. Вероятно дочул за моя глас, Тодор Попов един ден ме извика в салона на училището. Искаше да провери моята музикалност, диапазона на гласа ми и неговия тембър. Започна да ми изсвирва тонове на пианото. Аз трябваше да ги повтарям и правех това безпогрешно. Той ми свиреше тонове, като започваше от ниските и отиваше към все по-високите. Учуди го голямата свобода и лекота, с която изпявах високите тонове, а вероятно му хареса и красивия тембър на гласа ми. Затова веднага след прослушването той ми заяви категорично и внушително, че трябва да посветя бъдещето си на едно от най-прекрасните, но и най-сложните музикални изкуства –

пеенето. Не трябваше много да ме убеждава, защото аз и сама още от дете мечтаех да стана оперна певица. От този съдбовен за мен ден започна нашата несравнима и незабравима творческа дружба и безкористно приятелство. Често се срещяхме при пианото в читалищния или училищния салон. Тодор избираше солови песни и арии, подходящи за моя глас. Разучавах ги под негово ръководство. Така подготвихме номера за празничните концерти, изнасяни на сцената на читалището. Младият ми другар неизменно ми акомпанираше на пиано. Мисля си, че това бяха, може би, най-светлите, най-радостните дни в моя живот.

Междувременно моят чичо ми подари цигулка. Родителите ми нямаха такава възможност. Бяха обикновени хора, работеха през цялата година, но бяха бедни. Щастлива от скъпоценния за мен подарък, не можех да не се похваля, да не споделя радостта си с моя добър приятел. Помолих го, ако е възможно, сам да ми дава уроци по цигулка. Той се съгласи. И до днес се чудя как този енергичен, вечно забързан младеж, с цигулка или ноти под мишница, намери време да изпълни молбата ми. Един ден той дойде неочаквано у дома, в старата ни къща. Посрещнахме го с моята майка – млада, хубава, усмихната и гостоприемна жена. Поканихме го в скромно наредената ни стаичка. Той влезе, както винаги, със сериозно, почти намръщено лице. Обясни ми устройството на цигулката, запозна ме с различните струни и тоновете, които се произвеждат върху тях, показа ми как се тегли лъка и си отиде. Това беше моят първи и последен урок по цигулка при Тодор Попов. Но той не забрави колко силно желаех да овладее този инструмент и след кратко време ме заведе при своя добър приятел - учителя по музика и литература Димитър Хаджииванов. Последният твърдо вярваше в блестящото музикално бъдеще на Тодор. Именно той го подтикна да напише първата си музикална творба - една детска оперета.

Със симпатия и уважение си спомням за Хаджииванов. Той беше много културен, но странен човек. Свиреше добре на цигулка и флейта, а твърдеше, че не е музикален, че е постигнал всичко с упорит, системен

труд и огромно желание. По време на уроците ми в дома му Тодор често идваше, за да провери как напредвам. Няма да забравя как един път той каза на моя учител: „Димитре, изисквай повече от Цанка! Тя може, музикална е! Не виждаш ли как се мръщи, когато чуе фалшив тон!” Учих цигулка три години, работихме по школите на Хофман и Шевчик. Достигнах до петата школа на Хофман, научих няколко от концертите на Ридинг и ла-минорния концерт на Вивалди, много популярни художествени пиеси, песни и др. Най-важното, което научих обаче беше да работя усърдно, упорито, да свиря с часове и то самостоятелно.

С течение на времето общата музикална работа с Тодор Попов все повече ни сближаваше. Доживях щастливия ден да вляза в дома, където се беше родил моят приятел и да се запозная с неговите родни, близки хора. Къщата му се намирал в квартал „Гилея”, близо до църквата „Света Троица”. Тя беше точно на мястото, където днес се издига музеят на Кольо Фичето. Чудя се защо е тази несправедливост. Не можеше ли да се намери друго подходящо място за музей на големия майстор-строител, а тук да се направи музей на композитора. Днес гробът и паметникът на Тодор се намират близо до една от външните стени на музея, поставени там като че ли по милост. Скромният гроб и още по-жалкият паметник събуждат в душите на тези, които уважават композитора, чувство на болка и негодувание. Интересно ми е какво мислят и чувстват тези ръководители, които приживе величаеха Тодор Попов и се гордееха с него. Не се ли срамуват сега от обидата, която му нанесоха по този начин!

Къщата на композитора беше на два етажа, но стара и скромна. На първия етаж, в стаичка с големи прозорци към главната улица, обикновено стоеше и готвеше майката на Тодор – леля Стефанка. Не мога да си представя по-мил, сърдечен, добър и гостоприемен човек от тази дребничка жена, неука, но природно интелигентна. Тя много обичаше своите деца и се гордееше с тях, особено с най-големия – Тодор. Мечтаеше всичките да се изучат. Семейството имаше още един син – Никола и две дъщери – Маргарита и Надежда. Бащата - чичо Иван Попов, дребен

чиновник, беше необщителен, но добър човек. От първия етаж по малка дървена стълбичка се отиваше на чардака, около който се виеше къдрава лозница. Оттук се виждаше малкото каменно дворче. По всичко личеше, че стопаните на този дом са бедни, но чисти хора. На хубавия чардак, с малка дървена софра в средата, гостоприемните домакини понякога ме канеха да споделям скромните им обеда. Всичко, което ми предлагаха от сърце, ми беше несравнимо вкусно. Обичах хората в тази къща и те също ме обичаха. Винаги ме посрещаха с радост и обич.

На първия етаж, с кепенци към площада, се намиреше малката ковачница на дядо Тодор – дядото на композитора. Беше дребен и побелял, както и извънредно добър човек. Въпреки напредналата си възраст продължаваше да работи, за да подпомага семейството на дъщеря си. Дядо Тодор не доживя щастието да види своя внук прочут. Той напусна този свят малко преди композиторът да се пребори с трудностите и да заеме достойно място в музикалния живот на България. <...>.

Дойде обаче и времето, когато стана очевидно, че за музикалното развитие на Тодор Попов са много тесни и ограничени възможностите на малкото провинциално Дряново. Тогава се случи нещо чудесно: група дряновци, хора богати и културни, ценители на истинското музикално изкуство, събраха пари и изпратиха младежа да учи в средния отдел на Музикалната академия в София. Той никога не забрави тази приятелска помощ, беше благодарен на всички, които му помогнаха да поеме своя път на голям музикант и творец. В Академията веднага оценяват таланта му и го насърчават да работи и се развива правилно. Негови учители са Христо Обрешков, Камен Попдимитров и проф. Никола Атанасов.

Отляво на дясно: Камен Калчев, Тодор Попов, Атанас Смирнов, Димитър Стефанов и малкият Наско, внук на Атанас Смирнов - март, 1971 г.

Когато
свършва
паричната
помощ на
дряновският
е меценати,
бъдещият
композитор
е принуден
да води
тежък
живот.

Поради липса на средства спи в приземния етаж на Академията, в малката полутъмна стаичка на портiera бай Иван. И аз напуснах Дряново и отидох да уча в Търновската девическа гимназия. Живеех с мечтата да постъпя в Музикалната академия, затова продължавах да свиря на цигулка и започнах да вземам уроци по пиано при търновския капелмайстор Алексиев. През зимните и летните ваканции аз и Тодор винаги се връщахме в Дряново. Тук ни привличаше не само красивата природа, малката бистра рекичка, където през лятото се къпехме всички, но и сърдечната дряновска атмосфера на обич, доброта и гостоприемство <...>.

През това време Тодор Попов бавно, но решително се изкачваше по стълбичката към успеха и признанието. Понякога той навестяваше родния си град. Идваше и у дома. Ние вече имахме нова къща и не се срамувахме да посрещаме такъв известен човек като него. Той се бе сприятелил със съпруга ми. Високо го ценеше като музикант и флейтист. Предлагаше ми да се преместим в София, където да свири в Софийската филхармония. Ние отказахме, защото искахме децата ни да растат в естествена и чиста природна среда. В нашия дом най-силно го привличаше малката ни петгодишна дъщеричка Светлана. Тя вече свиреше талантиливо и одухотворено на пиано. Имаше хубав глас и обичаше да пее.

Композиторът много ѝ се радваше. Той се гордееше с всички дряновски талантиливи деца. От момента на постъпването на Светлана в Музикалната гимназия до завършването ѝ на майсторския клас в Музикалната Академия той следеше и насърчаваше с бащинска обич нейното израстване като отлична пианистка и певица.

Тодор приятелски ми съчувстваше и настояваше да подам молба до Академията, за да ми разрешат да довърша образованието си. След време послушах съвета му и направих това. Отговориха ми, че затова е необходимо да взема още двама и три изпита в течение на две години. Трябваше почти за втори път да завърша Академията, но това не ме уплаши. Радостна, веднага се обадох на моя безценен другар от младини. Помолих го да ме свърже с професорите, при които трябваше да се явявам на изпити, за да зная какъв материал да подготвя. Той обеща да изпълни молбата ми и добави, че всеки път, когато отивам в София и нямам осигурена квартира, мога да ношувам в апартамента му на бул. „Патриарх Евтимий”. Няколко пъти се възползвах от тази приятелска покана. Особено паметен за мен беше първия път, когато отидох в дома на композитора. Посрещна ме втората му жена Ана, танцьорка в Ансамбъла за песни и танци при МВР. Тя беше добра, скромна и мила. Обичаше Тодор и се грижеше много за здравето му. Запознах се и със сина им Йонко, кръстен на името на първата му съпруга Йонка. Това, което ми направи впечатление, беше външният вид на композитора. Когато ме поканиха в кабинета му, очаквах да видя оня слаб, строен и енергичен Тодор, когото познавах от Дряново. Но видях един лежащ върху кушетка неестествено напълнял човек, преждевременно състарен и побелял. Само добрите му и насмешливи очи бяха останали същите. Боледуваше от някаква неизлечима болест, постепенно пълнееше. Беше ходил безрезултатно да се лекува при много лекари в различни страни. Въпреки болестта си обаче той продължаваше да води активен живот. Отдавна бе завършил Теоретичния отдел на Музикалната Академия при най-добрите български професори – Парашкев Хаджиев, Веселин Стоянов, Марин Големинов и Панчо

Владигеров. Беше учил и в Москва при най-известните педагози и взел аспирантура по композиция при Е. Голубев в Московската консерватория.

Произведенията на Тодор, особено соловите песни като „Напиши писмо на граничаря”, „Разтегни, Андрей, акордеона”, „Изпращане”, „Бригадирски романс” и маршовете „Да се борим за мир”, „Първи май”, „Младежка първомайска песен” звучаха постоянно по радиото, телевизията и в концертните зали. Истинската му популярност като майстор на лиричната песен започна от трите песни към филма „Утро над Родината” – „Свири хармонико”, „Партизанин - бригадир” и „Младежки марш”. Други негови творби бяха ораторията „Светъл празник”, програмната симфонична картина „Рожен”, симфоничната сюита „Далечно детство”...

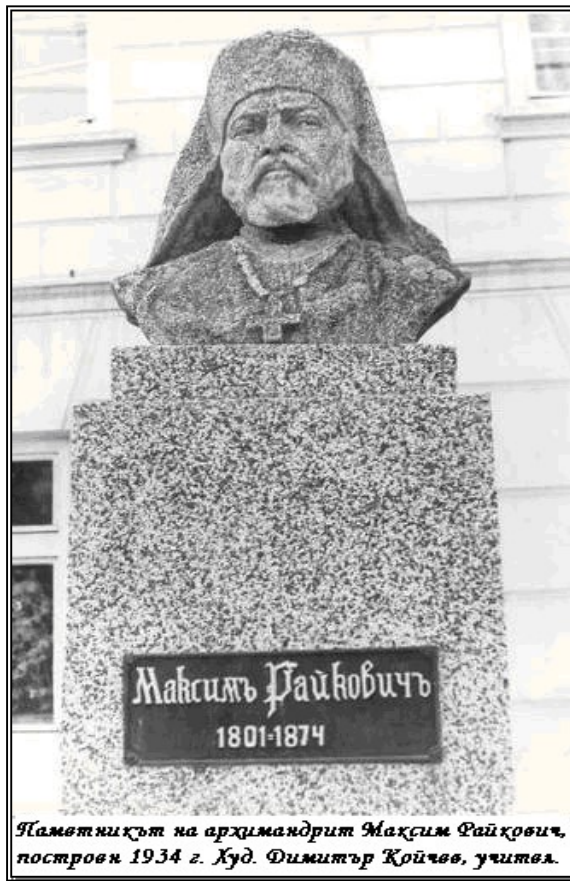
Работата му не се ограничаваше само в композирането. Той сътрудничеса и помагаше на професионални и самодейни хорове и ансамбли в цялата страна. Дългогодишна творческа дружба го свързваше със създателя и ръководителя на Ансамбъла за народни песни и танци – София, композитора Филип Кутев, и с диригента на пионерския хор „Бодра смяна” – Бончо Бочев. Като секретар на Съюза на българските композитори Тодор Попов имаше огромно влияние в културния и музикален живот на столицата и страната. Бе популярен и обичан и извън пределите на България. Заслужено получаваше най-престижните награди, звания, отличия и др.

Но всичко това не го бе променило. Останал си беше все същият – прям, честен и неподкупен. Помагаше на всички, които смяташе за способни музиканти и добри хора. Най-после бе постигнал мечтата на живота си да стане голям композитор, но не се беше възгордял. Изтръгнал се от бедността на детството и младостта си, прочут и заможен, той продължаваше да живее скромно със своето семейство. В тези дни, наблюдавайки го отблизо, видях, че болестта не го е отчаяла. Запазил беше борческия си висок дух, обичаше хумора, често се шегуваше и смееше.

За последен път се срещнахме с Тодор при изнасяне на негов солов вокален концерт в дряновското читалище. След концерта се случи нещо

необичайно. Композиторът поиска да поговори със съгражданите си. Завесата се разтвори и всички видяхме Тодор Попов, седнал на стол по средата на сцената. Той беше променен: много отслабнал, немощен, остарял и побелял. Не ми изглеждаше доволен и щастлив. Обърна се към присъстващите с въпроса какво знаят и могат да кажат за него и творчеството му. Всички се смутиха. В салона настъпи пълна тишина. Никой не искаше или не знаеше какво да отговори. Когато мъртвата тишина стана непоносима и обидна за композитора, не можах да се въздържа. Станах и убедено и развълнувано разказах какъв човек е и какво е направил за обогатяване на музикалната култура в града ни. Присъстващите си отдъхнаха облекчено. След като всичко бе приключило, се качих на сцената. Тодор ми благодари сърдечно за топлите думи, които казах за него. Попита ме с интерес за новите творчески прояви на дъщеря ми Светлана, с която много се гордееше.

Малко преди смъртта си композиторът се беше срещнал с нашия общ приятел, любителя - виолончелист Тодор Гешевски. Пред него изказал горещото си желание той (Гешевски) или някой друг дряновец, който добре го познава, обича и цени, да напише спомените си за него. Гешевски се разболя и не успя да напише нищо, преди да си отиде от този свят. Останах само аз, момичето от младостта на композитора, което най-добре и отблизо го познаваше, обичаше, ценеше и вярваше в музикалното му бъдеще. Приятелите на Тодор Попов навярно бяха много, но никой не познаваше по-добре от мене първите му стъпки, трудностите и вълненията, преживяни в родния град. Това беше последният тласък, който ме накара да допиша започнатите отпреди спомени за твореца. Те ме върнаха в младостта ми и ме заредиха отново с енергия да живея и работя. Мечтая да направя всичко, което зависи от мен, за да популяризирам сред дряновското културно общество прекрасните лирични песни на моя незабравим приятел Тодор Попов.

Паметникът на архимандрит Максим Райкович, построен 1934 г. Худ. Димитър Койчев, учител.